וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'

הרב ישי סמואל

'נ' הפוכה

בפרשת השבוע שלנו מופיעה תופעה מעניינת – הפסוקים "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י, לה-לו), מוקפים באותיות 'נ' הפוכות בתחילתם ובסופם. על פשר תופעה זו דנה הגמרא בשבת (קטו, ב):

> ת"ר: 'ויהי בנסוע הארון ויאמר משה', פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה.

הדעה ראשונה בגמרא אומרת כי סימניות אלה באות לומר לנו שאין זה מקומם הטבעי של שני הפסוקים האלו. הגמרא ממשיכה:

> רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן 'חצבה עמודיה שבעה' אלו שבעה ספרי תורה כמאן כרבי.

רבי יהודה הנשיא סבור שהסימונים הנ"ל מבשרים לנו ששני הפסוקים התחומים ביניהם נחשבים הם לחומש בפני עצמו, ממש כמו שאר החומשים. על פי סברה זו, ספר במדבר מחולק למעשה לשלושה חומשים נפרדים – הראשון הוא מתחילת החומש ועד ה'נ' ההפוכה, השני הוא פרשיית "ויהי בנסוע הארון" התחומה בין סימוני ה'נ' ההפוכות, והשלישי מתחיל אחרי פרשייה זו ועד סוף הספר.

> מאן תנא דפליג עליה דרבי רשב"ג הוא דתניא רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה פורענות שנייה מאי היא 'ויהי העם כמתאוננים', פורענות ראשונה 'ויסעו מהר ה'', וא"ר חמא בר' חנינא שסרו מאחרי ה' והיכן מקומה אמר רב אשי בדגלים.

לדעת רשב"ג אין זה מקומם של שני הפסוקים האלו, ומן הראוי שהיו נכתבים במקום אחר, ונכתבו כאן כדי להפריד בין פורענות לפורענות.

עד פרשייה זו של "ויהי בנסוע הארון" תיארה התורה את ההכנות של עם ישראל לקראת כניסתם אל הארץ המובטחת, התורה מתארת את צורת המחנה של בני ישראל, את קורבנות הנשיאים והרחקת הטמאים מן המחנה, וכמו כן גם את פרשת סוטה ונזיר ופרשת אשם מעילות, שכל אלו מקושרים גם הם לסידור מחנה ישראל.

גם תחילת פרשת בהעלותך קשורה לעניין סידור המחנה, בפרשתנו מתואר סדר נסיעת בני ישראל במדבר וכן מתואר מסעם הראשון של ישראל: "וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת: וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינָי וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן: וַיִּסְעוּ בָּרִאשֹׁנָה עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (במדבר י, יא-יג).

המסע מתחיל: "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה וַעֲנַן ה' עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנָסְעָם מִן הַמַּחֲנֶה" (שם שם, לג-לד). שלושה ימים הולכים ישראל במדבר בעקבות ארון ה' המוביל את הדרך, ולפתע עוצר הכתוב את תיאור המסע וכותב את פרשיית "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן". לא ברור, אם כן, מדוע דבר זה נכתב רק עכשיו, לאחר היום השלישי למסע, זה היה צריך להיכתב לפני כן, בתחילת המסע. הארון, הרי, נוסע לפני בני ישראל כבר שלושה ימים. ברור הדבר שאין זה מקומם הראוי של פסוקים אלה!

בגלל קושייה זו רשב"ג מבאר שפסוקים אלה הוכנסו במקום זה כדי להפריד בין פורענות לפורענות. הפורענות השנייה, "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים" (שם יא, א) הינה חטא המתאוננים, אשר נכתבת בפירוש מיד בפסוקים שאחרי. אך הפורענות הראשונה, המתוארת בגמרא כנגזרת מ"וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'" איננה כתובה בפירוש ולא ברור מהי הפורענות.

כתינוק הבורח מבית הספר

הרמב"ן מביא בשם המדרש, שהפורענות של "ויסעו מהר ה'" הייתה יציאת בני ישראל מהר סיני הייתה שיצאו "כתינוק הבורח מבית הספר".

זכור לנו מימי בית הספר, איך בסוף כל יום, זה לא משנה אם היה זה יום מתיש, עמוס בלימודים או אפילו אם היה זה יום כיף, כשהגיע הצלצול הגואל המבשר את סיום הלימודים, שעטו כל התלמידים החוצה במרוצה גדולה. זהו עניין ה"תינוק הבורח מבית הספר". הנמשל לענייננו, הוא היציאה של ישראל לאחר זמן ארוך שהיו בסביבות הר סיני. אך טענה זו של חז"ל כנגד בני ישראל עדיין לא ברורה, הרי ענן ה' התרומם וסימן להם ללכת אל ארץ ישראל, מה גרם לחז"ל לקרוא ליציאה זו של ישראל "פורענות" ולהמשילה לתינוק הבורח מבית הספר? מה רמז לחז"ל לראות את יציאת בני ישראל מהר סיני כבריחה?

לאחר חציית ים סוף, אחרי שישראל חוו את הנס הגדול של קריעת הים, וראו את פרעה וחילו טובעים בים, מתאר הכתוב את תחילת מסעם של בני ישראל כך: "וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף" (שמות טו, כב). רש"י על המילים "ויסע משה" מסביר:

> הסיען בעל כרחם, שעטרו מצרים את סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים, וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים, שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות, לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם.

משה נצרך לקחת את ישראל בכוח מהמקום, להסיעם בעל כרחם. ישראל, מצדם, רצו להישאר ולהתעכב שם עוד וליהנות משללם של המצרים אשר נסחף מן הים. אם נקביל את תיאור יציאה זו של ישראל לתיאור המופיע אצלנו, נוכל להבין את שורש טענת חז"ל; אצלנו לא נצרכו הרבה שכנועים, "ויסעו מהר ה'", המדרש מבין מכאן שהייתה להם לישראל איזו אנחת רווחה ביציאה מהר סיני, בכך שהם משתחררים מהלחץ ומהמחויבות של מעמד הר סיני.

ממדרש חז"ל זה אנו בהחלט יכולים לקבל וללמוד גם לימינו. אנחנו מתקרבים לקראת סיומו של זמן קיץ, וחופשת בין הזמנים הולכת וקרבה. האם, כשאנו יוצאים אל חופשה זו, או אל סוף שבוע בבית, אנחנו יוצאים ב"ויסע משה", האם צריך למשוך אותנו מבית המדרש, או שהתיקים מוכנים ומונחים בכניסה לישיבה כבר בארוחת הבוקר, ואנחנו רק מחכים שהביקורת תעבור, ממש כ"תינוקות הבורחים מבית הספר"?

אין זה אומר שאסור לצאת. גם בני ישראל היו צריכים לנסוע מהר סיני, הם היו צריכים להתקדם הלאה לכיוון ארץ ישראל. יש סיבות חשובות לנסוע הביתה, יש דברים שצריך לעשות, אבל השאלה היא איך אנחנו נוסעים. האם זה "ויסע משה", או "ויסעו"?

המשברים במסעות ישראל במדבר

בהמשכו של חומש במדבר מתוארות התמודדויות לא פשוטות ומשברים של עם ישראל. אחד המשברים הגדולים ביותר הוא התארכות ההליכה של בני ישראל במדבר. ההליכה, שהייתה צריכה להימשך 11 ימים בלבד,[1] נמשכה ארבעים שנה. בנוסף לזה, אותם אנשים שיצאו ממצרים וחוו את הגאולה והניסים הגדולים, כלל לא זכו להיכנס לארץ. משבר נוסף הוא משבר ההנהגה – משה רבינו הוא אינו עוד מנהיג יחידי. מצטרפים אליו שבעים איש שהקב"ה מאציל מרוחו של משה עליהם, ולבסוף יסתבר שגם משה בעצמו לא יכנס לארץ.

יש לבחון לעומק מה אירע פה שהביא למצב הזה. ננסה לבחון זאת באמצעות השוואה בין מסע ישראל מהר סיני אל ארץ ישראל לבין מסעם הראשון, מים סוף אל הר סיני. במסע המתואר אצלנו בפרשה, לאחר שלושה ימי הליכה, מתואר המשבר הראשון של העם: "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיִּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה" (במדבר יא, א). יש להבין מי הם "קצה המחנה". רש"י מביא שתי דעות בעניין: יש אומרים שקצה המחנה אלו הם האנשים אשר נמצאים בשוליים, בקצה התחתון, השפלים שבמחנה – אלו הם הערב רב. לעומת זאת, ר' שמעון בן מנסיא אומר שמדובר פה דווקא בקצהו העליון של המחנה, "הקצינים שבהם". אבל חוץ מפרטים אלו, לא כתוב מה היה המשבר בדיוק ומפני מה הוא הופיע.

תאוות הבשר

ברצוני להתמקד יותר דווקא על המשבר השני, הגדול יותר (שם שם, ד-ו):

> וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר. זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשָּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת הֶחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׂוּמִים: וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ.

העם תאב לבשר, נמאס לו מהמן, על אף היותו מופלא ומשובח, כפי שהתורה מזכירה לנו. לאחר מכאן מתארת התורה את תגובתו של משה על תלונות העם (שם שם, י-טו):

[1] "אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ" (דברים א, ב).

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר אַף ה' מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לָמָּה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת מַשָּׂא כָּל הָעָם הַזֶּה עָלָי: הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו: מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה כִּי יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה: לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי: וְאִם כָּכָה אַתְּ עֹשֶׂה לִּי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל אֶרְאֶה בְּרָעָתִי.

באופן פשוט נראה שמשה רבינו אומר לה' שהוא אינו יכול להתמודד עם טענה זו של העם, משה מגיב ברפיון ידיים.

נפנה כעת להסתכל בתלונה זהה של העם שהייתה במסעם הראשון, בדרכם מים סוף אל הר סיני (שמות טז, א-ג):

וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיִּלּוֹנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב:

ניתן לראות בבירור את הדמיון בין שתי התלונות, בשתיהן מזכירים ישראל את געגועם לבשר שאכלו במצרים, ויש לציין שגם פה הגיעה התלונה לאחר שלושה ימי הליכה. כתגובה לתלונתם, מוריד ה' לעם את המן. הקב"ה ממלא את בקשתם של העם למרות תלונתם הגסה, ולמרות שישראל ממשיכים לחטוא שם עם ליקוט המן, אין פה רפיון ידיים של משה, אין פה כניעה וטענה של משה כלפי ה' על שהעמיס עליו את משא העם הזה, כמו שראינו במקרה של תלונת העם במסעם מהר סיני.

יש לעמוד על ההבדל בין התלונות, אשר גרם להבדל בין תגובותיו של משה – ההבדל הוא הבנת צדקת התלונה של העם. אמנם הדרך בה ישראל פונים אל משה ואל ה', בדרך של תלונה וטענה, היא אינה נכונה, אך בהחלט יש צדק בדבריהם. עם ישראל יוצאים אל המדבר ואין להם מה לאכול, לכן טבעי יהיה שיתלוננו על כך. בפרשתנו, לעומת זאת, יש לעם אוכל, ולא סתם אוכל – יש מן! זהו אוכל מופלא! התלונה אצלנו אינה נובעת בגלל שהבטן רעבה, אלא ממניעים אחרים, מקולקלים, שאינם מוצדקים.

טענתם של ישראל אצלנו, נובעת מהחיבור האינטנסיבי הזה לקדוש ברוך הוא המתבטא במן; כל בוקר עליהם לאסוף את המן בדיוק בכמות הנצרכת להם ליממה הקרובה, אסור להם לאסוף יותר ממה שהם צריכים ולהשאיר אצלם את הנותר מיום ליום. מחזוריות זו יוצרת הרגשה תלותית בריבונו של עולם. התלות האינסופית הזאת, היא זו שמפריעה לעם ישראל, הם מרגישים שנשללה מהם החירות, ולכן התגובה של משה היא כל כך קיצונית. כעת ניתן להבין את רפיון ידיו של משה. משה יכול להכיל תלונות מוצדקות, ולספוג ביקורות אם יש בהם ממש, אך תלונה כגון זו, שכל מטרתה היא ניתוק מריבונו של עולם, היא מתסכלת ומייאשת.

כשה' מגיב לתלונתם של העם, ומבשר למשה שהוא אכן עומד להביא להם בשר, תמה משה על בשורה זו של ה', והקב"ה משיב לו – "היד ה' תקצר"? לכאורה נראה שיש כאן פקפוק של משה ביכולותיו של ה' להעניק בשר לעם, אך למעשה אין הדבר כך.

משה איננו מערער על יכולתו של הקב"ה לתת לעם בשר, אלא הוא תמה, על עצם העובדה שה' נענה בחיוב לטענתם של ישראל, מעניק להם בשר וכך מנתק מהם את התלות שהכבידה עליהם, ולמעשה מנתק אותם ממנו. על תמיהה זו משיב לו ה' שגם לזה יש פתרון.

אם נעמיק בתוכן התלונה נוכל לגלות עניינים נוספים. התלונה הייתה על בשר. ישראל נזכרים בבשר שהיה להם במצרים, ותאבים לאכול בשר. כתגובה משיב להם הקב"ה כך (במדבר יא, יח-יט):

וְאֶל הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאָזְנֵי ה' לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָשָׂר כִּי טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן ה' לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם: לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמַיִם וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם.

ה' מבטיח לעם שהם יכולים להיות רגועים, הם עומדים לקבל חודש שלם של בשר בשפע. מטענתם היה נראה שהם כל כך רעבים לבשר ורק מחכים שהוא יגיע. והנה הבשר מגיע, והעם מתנהג בצורה לא צפויה (שם שם, לא-לב):

וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת ה' וַיָּגָז שְׂלָוִים מִן הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל הַמַّחֲנֶה...וַיָּקָם הָעָם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכֹל יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֲמָרִים.

ברגע שמגיעים השלווים, יוצאים ישראל, מסתערים על הבשר ומלקטים כמויות ענקיות ממנו. אם הם היו כל כך רעבים לבשר, ועוד יש להם הבטחה שיהיה חודש שלם של בשר, מדוע הם אינם יושבים ואוכלים בנחת? למה להם לאסוף ולאגור כל כך הרבה בשר? הרי ה' הבטיח שיהיה להם שפע, שלא יחסר!

התנהגות זו היא המעידה על מה שאמרנו; הבשר הוא לא העניין בכלל, הם רצו את הבשר כדי להיות עצמאיים, כדי לצאת מן התלות בקב"ה. לכן הם מסתערים על הבשר ואוספים ממנו המון, כדי לא להיות תלויים בכלל בריבונו של עולם, לא להיות במתח האם יגיע מחר בשר כמו שהובטח. זהו שורש הבעיה. עם ישראל לא רצו את הקשר עם הקב"ה.

משימה לאומית

המצב הרע הזה שעם ישראל הגיע אליו, מעלה שאלות גדולות על העם עצמו, אך גם מעלה הרבה שאלות על ההנהגה. נראה לומר שהיה קיים פער גדול מאוד בין משה רבינו אל העם. את הפער הזה יש לצמצם. הצמצום הזה מתבטא דרך השראת שכינתו של משה על שבעים הזקנים, שהם אלו שינסו לרומם את העם, לגשר על הפער, לתווך ולהביא את העם אל מדרגתו הגבוהה של משה רבינו.

גם בימינו צריכים מתווכים בשביל להגיע לרמה גבוהה. בימינו, הרבה מן העם לא רוצה ולא מרגיש את הקשר עם ריבונו של עולם. עלינו, בני הישיבות, מוטלת משימה, זה תפקידנו, לתווך בין כל העם לה', לדבר אל העם בלשונו, בשפה שהוא מבין ומקבל, כדי לנסות להרים אותו ולהביא אותו למדרגה רוחנית גבוהה.

עם ישראל אשר יצא ממצרים היה טבוע בתכונות של עבדות, פיזית ורוחנית, שמנעו ממנו את האפשרות להתקדם ולעלות אל מצב רוחני גבוה. הפערים היו גדולים מאוד, והיה צריך לעבוד קשה כדי ליצור מעם העבדים הזה, עם חדש, שיכול להכיר במציאותו של הקב"ה בכל דבר ודבר במציאות. הגדלות שלנו היא שאנחנו יכולים להכיר במציאותו של הקב"ה, לא רק באמצעות המן היורד מהשמיים ובשלווים המורעפים עלינו בשפע, אלא אף בכל פרח קטן שפורח, בכל פרט במציאות. זו מטרתנו, לרומם את כל האנשים ואת כל המציאות, לפקוח לעולם את העיניים, כדי שיוכלו לראות כולם את השגחתו של ה' בעולם.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'.
להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכו הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: חגי מיכליס | **תמלול**: גלעד גנץ ואורי הולנדר | **אינטרנט**: יקיר ליטמנוביץ' ונווה רזי | **צילום**: יאיר רחמני | **הפצה**: דביר בן ישר